

3

Norske reiseskildringer fra Mexico siden Carl Lumholtz

Mieke Neyens

Oversatt til norsk av Bergljot Behrens

Etter å ha oppholdt seg sammen med indianere i det nordlige Mexico i til sammen fem år, var den norske etnografen Carl Sofus Lumholtz (1851–1921) mer enn lykkelig over å komme tilbake til «sivilisasjonen». ”Hvilken lise at befinde mig her i tryghed og overflod efter alle de udståede savn og strabadser og kampe med fordomsfulde fanatikere” (Lumholtz 1903, 2.377), skriver han fra Uruapan i Sentrale Mexico, og oppsummerer begeistret fordelene med en moderne livsførsel: elektrisk gatebelysning, baderom og en hyggelig liten restaurant som serverer spanske viner og innbyr til godt selskap med «høflige og forekommende mennesker». Gjennom de nesten 800 sidene han skrev i *Blandt Mexicos indianere* om sine erfaringer fra livet med tarahumarene eller rarámuri-folket, huicholene og cora-folket, og gjennom sluttbemerkningene til arbeidet, hevder riktignok Lumholtz gjentatte ganger at «primitive folkeslag» på mange måter er de «siviliserte hvide mænd» overlegne. Lumholtz var fascinert av de såkalte primitive folkeslagene i Mexico og deres tradisjonelle levemåter. Dette var en fascinasjon han delte med mange av de forfatterne dette kapitlet handler om.

Kapitlet gir en oversikt over norsk reiselitteratur fra Mexico siden Lumholtz. Det er seks andre norske forfattere som i bokform har gitt ut fortellinger fra sine opphold og reiser i Mexico: Peter Lykke-Seest, *Mexico Havana Galveston, U.S.A.* (1909), Michael Lie, *Fra mit liv som diplomat*¹ (1929), Per Imerslund,

---

¹ Boken til Lie har samlet reisebrev som hans kone Margaret Ann “Maggie” Plahte skrev til svigerfamilien sin mellom 1901 og 1921. Brevene fra Mexico (1910–1920) utgjør nesten halve boken. I 2010 ble disse brevene fra Mexico oversatt til spansk og publisert i Mexico under Plahtes eget navn.

Hestene står salet (1936) og *Videre i passgang* (1944), Greta Molander, *Moro i Mexico* (1960), Marit Walle, *Med Marit på loffen i Mexico* (1997), og Morten Strøksnes, *Tequiladagbøkene* (2012).² Kapitlet viser at de første beretningers fokus på informasjon om Mexicos nåtid og fremtid senere skifter til underholdende fortellinger fulle av nostalgi for en tapt fortid.

Mens reiseskildringer av fremmede steder tidligere ofte ble lest som direkte øyevitneskildringer, er det i dag generelt akseptert at disse tekstene vel så mye forteller om de reisende selv og deres hjemmekulturer. Reiseskildringer, hevder Carl Thompson, er utvilsomt rapporter fra “den vide verden”, fortellinger om ukjente folk eller steder. Men, skriver han videre (2011: 10), de avslører også i større eller mindre grad dem som har produsert teksten: de reisendes egne verdier og fordommer, og det de har vært spesielt opptatt av. Samtidig kommer også noe av deres egen kultur frem, og man kan avlese noe om kulturen til de leserne forfatteren har i tankene. Dette kapitlet vil derfor ikke bare handle om representasjoner av de meksikanske *Andre*, det vil også nødvendigvis handle om nordmenn og hvordan de har forholdt seg til disse *Andre*. Forestillinger og relasjoner er alltid nært knyttet sammen.

Når man studerer forestillinger og relasjoner mellom Norge og Latin-Amerika fra et historisk perspektiv, finner man fort ut at forholdet til Mexico er spesielt interessant. Etter Norges brudd med Sverige kom shipping, internasjonal handel og diplomati høyt på den politiske agendaen. Mexico ble det viktigste målet for den første direkte transatlantiske skipsfarten fra Norge. Den norske staten støttet *Norway Mexico Gulf Line*, etablert i 1907, og Mexico ble også et av de første landene som fikk en norsk legasjon. Da legasjonen åpnet i Mexico City i 1920, var den en av bare elleve norske legasjoner verden over (Neumann og Leira 2005: 142). Mexico er derfor et interessant land å se på for å studere hvordan norske innflyttere og reisende har oppfattet ikke-europeiske folkeslag, og tilsvarende hvordan de har oppfattet seg selv i relasjon til disse kulturelt sett *Andre*.

Norsk reiselitteratur fra Mexico, 1903–2012

Mellom 1890 og 1910 foretok naturviteren og etnografen Carl Lumholtz fire reiser til Sierra Madre-fjellene i det nordvestlige Mexico, hovedsakelig med støtte fra American Museum of Natural History og American Geographical Society.

² Jeg har utelatt private upubliserte dagboknotater og brev, korte reiseberetninger fra aviser og blader eller som bokkapitler, samt reiseblogger.

Calmeyergadens Missionshus.
Mandag 5 October Kl. 8
Carl Lumholtz
populært Foredrag:
Huleboerne i Mexico,
ill. ved en Mængde fortrinlige
Lysbilleder.
Billetspriser:
Til Gulvet **Kr. 1.00**
Til 1ste Galleri **Kr. 0.50**
Til 2det Galleri **Kr. 0.25**
Billetsalg daglig fra Kl.
8¹/₂—6 hos Brødrone Hals A/S.
og i Jøppesens Cigarforretning,
Nytorvet 2, samt ved Indgan-
gen fra Kl. 6 Foredragsaftonen.

Figur 3.1 Annonse for Lumholtz' foredrag "Huleboerne i Mexico" (Aftenposten 2.10.1903).

Lumholtz' første Mexico-bok, *Blandt Mexicos indianere. Fem aars reise i Sierra Madre og andre lidet kjendte dele af det vestlige Mexico*, var en oversettelse av hans engelskspråklige bok *Unknown Mexico: A Record of Five Years' Exploration among Tribes of the Western Sierra Madre; in the Tierra Caliente of Tepic and Jalisco; and among the Tarascos of Michoacan*. Den opprinnelige utgaven ble publisert i New York i 1902. Den norske versjonen var det første solide stykke litteratur om Mexico som var tilgjengelig for et bredt norsk publikum. Den ble en av Aschehougs bestselgere i 1903 (Tusvik 1994: 96), og forfatteren, som da bodde i USA, turnerte i hjemlandet med populære foredrag (se figur 3.1).

I 1912 publiserte Lumholtz sin andre bok om Mexico: *New Trails in Mexico: An Account of One Year's Exploration in North-Western Sonora, Mexico, and South-Western Arizona, 1909–1910*. Denne ble aldri oversatt til norsk, men Lumholtz reiste igjen til Norge og holdt foredrag som avisenes kritikere omtalte.³ Lumholtz ble en berømt mann i hjemlandet. Bøkene hans ble sett på som sentrale referanseverk for dem som var interessert i Mexico.

3 For eksempel Romsdals Amtstidende 16. september 1916; Aftenposten 24. mai 1912; Fædrelandsvennen 17. april 1913.

Lumholtz hadde imidlertid lite kontakt med forskere og universiteter i Norge, og dette kan delvis forklare hvorfor han nærmest ble glemt gjennom det 20. århundre (Sæther 2015: 42). Verkene hans er gjenoppdaget i den senere tid, både de vitenskapelige arbeidene, de innovative, etnografiske fotografiene og hans populærvitenskapelige tekster. Morten Strøksnes skrev om sine reiser i Mexico i Lumholtz' fotspor i *Tequiladagbøkene* som kom ut i 2012. Inspirert av Lumholtz' sterke drift til alltid å "flykte inn i det ukjente", lot Strøksnes Lumholtz' ekspedisjoner styre sin egen reiserute gjennom Sonoraørkenen og Sierra Madre-fjellene i nordvestre del av Mexico (Strøksnes 2012: 19). På denne måten blir det Lumholtz som både åpner og lukker historien om norske reiseskildringer fra Mexico.

De syv norske forfatterne publiserte sine fortellinger om Mexico i ulike tider og sammenhenger, for forskjellige publikum og i ulike sjangre. Lumholtz skrev i en tid da den etnografiske beretningen og reiseskildringen ennå ikke var etablert som forskjellige sjangre; Lykke-Seests opprinnelige fortellinger kom i form av avisreportasjer; Lies bok er en polert versjon av hans kones familiebreve fra Mexico City; Imerslunds første bok er like mye en dannelsesroman som et reisebrev, mens hans andre utgivelse er en samling av korte reisefortellinger og radioreportasjer som ble publisert etter hans død. Tekstene til Molander, Walle og Strøksnes er lengre, selvbiografiske narrativer om reiser, en form som ble klassifisert som en type memoarer, "a sub-species of memoir" (Fussel 1980: 203) og ofte referert til som "the modern travel book" (for eksempel Thompson 2011: 16). Kapitlet setter fokus på hva disse tekstene har til felles: De er tilsynelatende ikke skjønnlitterære førstepersonsfortellinger om forfatternes egne opphold og reiser i Mexico, og sånn sett er de alle fra et faglig synspunkt en form for «travel writing» eller reiseskildringer.

Reiseskildringen

«Travel writing» eller reiseskildringen som sjanger er sterkt knyttet til 1980-årenes institusjonalisering av et fagmiljø (blant annet gjennom egne tidsskrifter og konferanser) som var opptatt av å studere de mange formene sjangeren hadde. "Reiseskildring" er et samlebegrep for en rekke forskjellige typer tekster (deriblant noveller, private dagbøker, memoarer, reportasjer og mange flere) som gjennom historien har omhandlet alle slags reiser, det være seg turisme, oppdagelsesreiser, diplomatiske oppdrag, studiereiser eller misjonsarbeider, og de er skrevet av reisende med veldig forskjellig bakgrunn.

Akademikere som studerer disse tekstene, samler seg om denne brede og alltid skiftende sjangeren “travel writing” (Hulme og Youngs 2002: 10), samtidig som de også anerkjenner kryssende og overlappende sjangre, som journalistikk, selvbiografi og skjønnlitteratur. Tim Youngs har formulert en anerkjent definisjon av sjangeren: Reiseskildringer er i hovedsak jeg-personers prosaiske, saklige beretninger om reiser forfatter-fortelleren har gjort (Youngs 2013: 3).

Ifølge Youngs’ definisjon er altså reiseskildringens mest opplagte trekk at den har reisen som sitt hovedtema. Og som Carl Thompson påpeker (2011: 10), siden alle reiser handler om et møte mellom et Selv og et Andre som skjer gjennom en bevegelse i rom, kan man si at enhver reiseskildring på et eller annet nivå er en dokumentasjon eller et produkt av dette møtet og en «forhandling» om likheter og forskjeller et slikt møte avdekker. Et annet trekk i Youngs’ definisjon gjelder de formelle kriteriene: Det er typisk for reiseskildringen at den er skrevet i et alminnelig språk eller prosa (i motsetning til et poetisk språk), i jeg-form. Jeg-protagonisten fremstår dessuten ikke bare som historiefortelleren, men også som forfatteren. På denne måten fremstår fortellingen som en selvbiografi. Reiseskildringens selvbiografiske natur forutsetter en virkelig reise (i motsetning til den oppdiktete) som kan antas å være korrekt gjenfortalt i en saklig tekst (i motsetning til en skjønnlitterær tekst). I tillegg til de tematiske og formelle trekkene i Youngs’ definisjon av reiseskildringen har man dermed også et tredje trekk: en etisk dimensjon, som impliserer at forfatteren presenterer teksten sin som en sannferdig beskrivelse, og leserne dermed blir invitert til å tro på det de leser – det etableres en såkalt selvbiografisk pakt (Lejeune ([1975] 1989)). De reisende vil ofte legge ved sine egne bilder, tegninger og kart og på den måten styrke sin etos og oppnå leserens tillit.

Vi kan spørre oss om ikke sjangertrekkene akademikerne lister opp og anvender på tekstene de studerer (som Youngs gjør), er en form for aposteriorisk klassifisering som tjener den institusjonaliserte forskningen. For å svare på dette spørsmålet er det fruktbart å vurdere hvordan forfattere, redaktører, kritikere og lesere gjennom årene har forholdt seg til tekster av den typen vi diskuterer her. John Frow (2006: 102) kommenterer at sjanger verken er en egenskap ved en tekst (og dermed ligger i teksten selv) eller en projeksjon av en leser (og dermed ligger i leseren). Den eksisterer som del av et forhold mellom teksten og leseren, hevder han. Når det gjelder de nyligste tekstene som vi ser på her (Molandere, Walles og Strøksnes’ bøker), er saken ganske uproblematisk: Alle de tre forfatterne refererer til sine egne verk som

«reiseskildringer». Det samme gjør redaktører, kritikere og bokhandlere. Det er derfor ganske usannsynlig at leserne ikke også skulle lese disse verkene på den måten de har fått dem presentert, det vil si som sakprosaiske fortellinger om forfatter-fortellerens reiser i Mexico. Men hva med Lumholtz' etnografiske beretninger, Lykke-Seests reportasjer, fru Lies brev og Imerslunds Bildungsroman? Hvordan har de blitt lest siden de kom ut første gang? Jeg har tidligere (Neyens 2016: 59–63) argumentert for at selv om disse beretningene ikke har vært presentert for sine lesere som reiseskildringer, har de vært lest, oversatt og ny-redigert som det. For eksempel, da de meksikanske brevene til Michael Lies kone Margaret «Maggie» Plahte i 2010 ble oversatt til spansk og gitt ut i Mexico under Plahtes eget navn, skrev forfatteren av forordet verket inn i historien om kvinne-forfattede reiseskildringer fra Mexico. Og selv om Imerslund hardnakket hevdet at *Hestene står salet* ikke hadde selvbiografisk verdi, fortsatte kritikere og reportere å spørre ham om historiens nøyaktighet, hvilket antyder at samtidige lesere nok ikke valgte å lese boken som en roman.

I det som følger skal vi se at norsk reiselitteratur fra Mexico fra Lumholtz til Strøksnes kan deles i to perioder. Jeg vil fokusere på de tematiske og formelle sidene ved sjangeren: Hvordan har norske reisende siden Lumholtz representert Mexico i sine publikasjoner? Eller for å si det med Thompson: Hvordan har de fremstilt annerledeshet og egenhet, eller likheter og forskjeller mellom reisemålet og hjemlandet i sine arbeider? I den første perioden, fra 1903 til 1929, har disse reiseskildringene en tydelig instruktiv funksjon: Tekstene har som mål å informere leserne om ukjente sider av meksikansk kultur og samfunn. I den andre perioden, fra 1936 til 2012, skifter fokus fra det rent informative til det underholdende. Reiseforfatterne zoomer inn på sine egne opplevelser i det de kaller «eventyrlandet» Mexico.

Fortellinger om det ukjente, 1903–1929

Da etnografen Carl Lumholtz satte ut på sin første meksikanske ekspedisjon i 1890, fulgte han et veldefinert vitenskapelig mål: å finne mulige etterkommere av de gamle «klippebeboerne» i det svært utforskede nordvestlige området av Mexico (1903: 1.II). Studiet av disse «primitive» indianerne som fortsatt levde uberørt av sivilisasjonen, kunne bidra til en bedre forståelse av menneskeheten, mente Lumholtz (1903: 1.VIII-IX). Lumholtz reiste og bodde blant de meksikanske indianerne i fem år, hovedsakelig blant tarahumarene, men også nabokulturene huichol-folket

og coraene. I *Blandt Mexicos indianere* beskriver han disse menneskenes daglige liv, deres tro og religiøse praksis og gir detaljerte beretninger om regionens naturlige og kulturelle historie.

Som tittelen på boken antyder, hadde Lumholtz gjennom sine ekspedisjoner til hensikt å informere leseren om de «lidet kjendte dele» av Mexico. I boken veksler han mellom detaljerte faktiske beskrivelser og sine personlige inntrykk. I følgende utdrag beskriver han en fraflyttet hulelandsby i Chihuahua, med informasjon om stedets etymologi, geografi og arkitektur:

Meksikanerne kaldte hulen “Garabato”, et spansk ord, som i Mexico brukes i betydning af “decorative tegninger” og har hentydning til de figurer, som det gamle uddøde folk har anbragt på husveggene. Hulen er beliggende i et slug på den nordlige skrånning af Arroyo Garabato, som har sit udløb i Rio Chico. Den er i konglomerat formation, vender mod øst og ligger omtrent 65 meter over slugets bund (1903: 1.72).

Andre avsnitt viser tydelig forfatterens følelsesmessige beundring for det vakre meksikanske landskapet og den indianske tradisjonelle klesdrakten, som i følgende eksempel fra Lumholtz’ ankomst til den huicholske landsbyen San André. Her understrekes primitivismens estetikk gjennom de beskrivende adjektivene «teatralisk» og «malerisk»:

I en forsamling som den, der her var tilstede, hvor alle er i stasdragt, gjør de vakre og iøinefaldende mønstre og de pragtfulde farvesammensætninger – især rødt, hvitt og blått – en formelig teatralisk virkning. I San Andres lader de fleste sit hår flagre løst, og dette i forbindelse med deres hurtige og smidige bevægelser forhøier det maleriske indtryk (1903: 2.5).

I forberedelsene til sin andre bok, *New Trails in Mexico*, samlet Lumholtz kunnskap om ørkenene i Arizona og Sonora og folkene som bodde der. Samtidig var han på utkikk etter «visse økonomiske muligheter» for «noen innflytelsesrike venner» i USA (1912: vii). I hans tid var reiser, vitenskap og utforskning av mulig økonomisk vekst nært forbundet (Bridges 2002; Pratt 2008 [1992]). Til forskjell fra sin berømte forgjenger på kontinentet, den prøyssiske oppdagelsesreisende og vitenskapsmann Alexander von Humboldt, hvis *Essai politique sur le Royaume de la Nouvelle-Espagne* (1811) var oversatt til en rekke språk og viden lest, holdt Lumholtz data som kunne være nyttige for regjeringer, forretningsmenn og investorer, utenfor sine beskrivelser av regionen. Men som Humboldt, søkte Lumholtz mot idealet om helhetlig

vitenskapelig kunnskap, og han dediserte boken sin til «those who love nature in all its aspects». På samme måte som den første boken hans om Mexico inneholder *New Trails in Mexico* detaljerte beskrivelser og utdypende tolkninger i tillegg til den reisendes inntrykk av det han ser og opplever.

Som så mange av hans samtidige var Lumholtz en tilhenger av sosial evolusjonisme, en teori som går ut på at kulturer utvikler seg mot stadig større kompleksitet, tilsvarende Darwins teori om artenes utvikling. Primitive indianerfolk er ikke kulturelt degenererte, de har samme evner og kapasitet som de «siviliserte», ifølge Lumholtz. Det er bare det at de ikke har utviklet seg på samme måte. Alle burde «betragte de primitive racer som stående på samme trin som vore ældste forfædre, og [...] anse det som vor pligt og vor opgave at hjælpe dem til at nå et høiere niveau», skriver han (1903: 2.409). Når de såkalt siviliserte, hvite meksikanerne opptrer i bøkene hans, beskrives de ofte som uhederlige, grådige og brutale. Han holder dem ansvarlige for å smitte indianerne med bakteriesykdommer og dårlige vaner som for eksempel å stjele og drikke. På den annen side stiller han ikke spørsmål ved sin egen «hvite» intelligens, men tar det for gitt at han er i stand til å forstå, beskrive og klassifisere ikke bare fauna og flora, men også folkene han møter på ekspedisjonene sine. Historikeren Roy Bridges siterer kollega Richard Drayton når han skriver at på 1800-tallet «[har] vitenskapen ... muliggjort en intellektuell erobring av det meste av resten av verden», og med det impliserer at de som «forsto naturens lover» kunne virkeliggjøre en «forbedringens imperialism» (2002: 57). Lumholtz selv beskrev ekspedisjonene sine som «en fredelig erobring» av Sierra Madre, en erobring i vitenskapens navn. I forordet til den meksikanske utgaven av boken skriver han i 1904:

Leif Erikson, the Northman, was the first European who set foot on American soil, in the eleventh century. It was therefore perhaps not unfitting that the Viking instinct in one of his descendants should impel him towards peaceful conquest on the field of science in the Sierra Madre of México (1904: 1.vi) .

Dette sitatet er et godt eksempel på en rasjonell overlegenhetsholdning som er underliggende i Lumholtz' beretninger. Likevel gjør han en stor innsats for i minste detalj å dokumentere dyre- og plantelivet i regionen, språket til indianerne, håndverkstradisjonene og levevanene deres. Disse beskrivelsene gir et viktig bidrag til vitenskapen. Hans innovative etnografiske forskningsmetoder antisiperte en metode som senere ble kjent under termen «deltakende observasjon» (Eek 2014: 22).

Kort sagt, det Mexico som Lumholtz satte seg som mål å utforske, og som han med stor innflytelse brakte til Norge gjennom sine skildringer og sine foredrag, er et land med vill natur og gjennomgående dydige, primitive mennesker. Allerede i den første boken understreker han at hans største interesse er å dokumentere det ukjente, ikke det Mexico som var kjent fra den urbane europeisk-tenkende eliten, men det Mexico som materialiserer seg gjennom plantene, dyrene og menneskene som er gjemt i de ugjestmilde ørkener og fjell.

Peter Lykke-Seest og Maggie Plahte, de to andre forfatterne fra denne første perioden, skrev fra den meksikanske hovedstaden og hadde lite eller ingen kontakt med indianerfolket i distriktene. Men som vi skal se nedenfor, delte de utvilsomt Lumholtz' ønske om å formidle de ukjente sidene av Mexico.

Den ambisiøse forfatteren Peter Lykke-Seest (1868–1948) reiste til Mexico i 1907 med det første handelsfartøyet fra det statsstøttede *Norway Mexico Gulf Line*, på en tid da det unge, uavhengige Norge trengte nye markeder for sine eksportvarer. Lykke-Seest ble hyret av Gottfred M. Bryde, rederen av denne norske linjefarten, for å sende rapporter fra sine reiser til norske aviser, særlig avisen *Fri Presse*. Reiseskildringene forteller om turen over Atlanteren, om besøket på mellomstasjonene i Havana og i Galveston, og gir reportasjer fra det halve året han både bodde og reiste i Mexico. Beretningene til Lykke-Seest ble publisert i norske aviser mellom desember 1907 og mai 1908, og ble deretter oversatt til engelsk og samlet i en bok i 1909.⁴ Hensikten var nok å skape internasjonal publisitet for skipsfarten og de produktene den eksporterte.

Lykke-Seests viktigste oppgave var følgelig å fremme norsk handel med regionen i Mexicogolfen, særlig Mexico. Den dagen han dro, annonserte *Fri Presse* at den bestilte analysene som «noget, som kan bli til Gavn for norsk Næringsliv og for norsk Foretagsomhed i det Hele» (*Fri Presse* 21.9.1907). Med mengder av tall og tariffes gransker Lykke-Seest eksisterende norske virksomheter i Mexico og legger frem mulige initiativ for fremtiden. Hans gjentatte råd er klart: Norske handelsmenn bør gjøre som andre europeiske handelsnasjoner

4 Peter Lykke-Seest (1909) *Mexico Havana Galveston U.S.A.: A Voyage with the First Steamer of the Norway Mexico Gulf Line. With illustrations and Trade Statistics*. Kristiania: Cammermeyer.

Noen av de meksikanske beretningene i boken fra 1909 ble ikke publisert i *Fri Presse*. Avisen ble lagt ned 30. mai 1908 (men gjenoppsto i en kort periode, 1929–30). Beretningene kan ha stått i andre lokale aviser. Lykke-Seest nevner i forordet at reisebrevene hans ble trykket i en rekke aviser. Disse har jeg imidlertid ikke klart å spore. Det er også mulig at noen av disse beretningene ble skrevet spesielt for boken. Vi vet derfor heller ikke sikkert om 30. mai 1908 var siste gang beretningene ble trykket i norsk presse.

og sikre sin posisjon i det meksikanske markedet. De bør tenke stort og gripe sjansen som byr seg, med eksemplet fra de norske shippingmagnatene i minne:

De store Handelsnationer som stadig søger Markeder for sine Industriprodukter har ikke ventet paa, at Mexico en skjøn Dag skulde komme til dem og anmode om Forretningsforbindelse; de har gaat til Mexico, de har ofret store Kapitaler paa den fredelige Erobringen af Landet, de har vovet og vundet [...]. [Den norske] Kjøbmandsstanden faar hente Haab og Kraft af det Eksempel, som vises den af vort Lands Redere. [...] Tror Kjøbmændene ikke, at Rederne har maattet vove, sætte paa Spil? Det er nu engang nødvendig at sætte meget på Spil i en Verdenskonkurrence. Man erobrer ikke et Verdensmarked med en Box Sardiner (Fri Presse 12.5.1908).

Utover forfatterens anbefalinger om en «fredelig Erobring» – ikke i vitenskapsens navn som Lumholtz, men i forretningens og handelens navn – inneholder beretningene også beskrivelser av det han så på som pittoreske kolonibyer, tropiske landskap og eksotiske folk, med leksikon-liknende presentasjoner av samfunn og historie. Følgende beskrivelse av Veracruz, slik Lykke-Seest så landskapet fra skipet, viser hvor berørt han var av den tropiske skjønnheten:

Jeg staar hensunken i Betragtning af den vældige Vulkan deroppe over Skylaget, Orizaba, hvis snebedækte Hode rager 16,350 Fod op mod Himlen. Luften er tindrende blaa. Nogen lette hvide Dunskyer svæver langt under Orizabas Kegle, et gyldent Sollys drysser over den maleriske tropeby, Veracruz, med dens flattede aabne spansk-mauriske Huse, dens Kupler og Spir og Taarne og yppige Vegetation, hvori de høie kraftige Kokospalmer gjør sig storartet med sine Fjærkroner. Inde paa Kajen ser jeg de bekjendte meksikanske Straahatte, hvis spidse Pul er vældige som et norsk Fladbrød og buet op i Randen (Fri Presse 24.3.1908).

Lykke-Seests skildringer gir et tosidig bilde av Mexico. På den ene siden vitner skildringene om et rikdommens land med moderne byer som kan by på alle de mulighetene og den komforten man finner i Europa:

Den gamle aztekiske By paa Høisletten er nu en moderne Hovedstad med elektrisk Lys, med asfalterte Gader, med et omfattende elektrisk Sporvøgnnet, med pragtfulde Butiker og Magasiner, med skjønne Parker og brede Avenuer. Den tæller ca. 400,000 Indbyggere, den vokser stadig, Folk strømmer til fra Staterne og fra Europas Lande, thi Mexico er et Land med store Fremtidsmuligheder, og efterhaanden som Landets naturlige Rigdomskilder udnyttes, vil ogsaa Byen paa Høisletten tage til i Folkemængde og moderne Liv (Fri Presse 24.4.1908).

På den andre siden, den meksikanske utkanten er nærmest uutforsket, skriver Lykke-Seest. Likevel finnes det enorme fruktbare områder: Det er «dette vidunderlige Eventyrland, hvor det gror Orangelunde op, bare man spytter» (Fri Presse 5.5.1908) som ligger og venter på å bli utnyttet av foretaksomme utlendinger. Forfatteren drømmer seg bort: «Hvorledes vil det bli, naar dette uhyre Land engang blir opdyrket? Naar Emigrationen begynder at ta Fart, og den fede jomfruelige Jord kommer under Plougen?» (Fri Presse 25.5.1908). Lykke-Seests beretninger om Mexicos enorme, uutnyttede rikdommer bygger på den gamle El Dorado-myten som var gjenoppstått i 1800-tallets Europa gjennom Humboldts tidligere nevnte *Essai politique*.⁵

Den dualiteten Lykke-Seest beskriver landet med, finner vi også i hans beskrivelse av det meksikanske folket. Politikerne, forretningsmennene og kunstnerne han møter i hovedstaden beskrives som sjarmerende og velutdannede, mens de meksikanske arbeiderne, urfolk og *meztisoer* mottar generaliserende omtaler som late, dumme og skitne. De lever triste liv, spiser dårlig mat og bor i dårlige hytter:

Men Skiddenfærdigheden hos de fattige Indianere og Mestitser er udsøgt. De er tilgrod med Lere og jord og unævnelig Skidt. De er indsmurt fra Tæerne til Issen. De lever ogsaa i sine primitive Straa- og Palmehytter tilhobe med sine Husdyr, sine Høns, Svin, Lus, Bikjer, Rotter og Sauer. De vælter sig med dem paa den tilgrisede Jord, de sover med dem, de deler Mad med dem (Fri Presse 14.4.1908).

Som Lumholtz tror Lykke-Seest på sosial evolusjonisme: Mexicos «lavere befolkning» er «primitive» mennesker som fortsatt ikke har nådd en høyere levestandard. Men til forskjell fra Lumholtz viser ikke Lykke-Seest noen interesse for kulturen deres, ingen sympati for problemene deres. Han skriver for eksempel at «Deres Uvidenhed og Skiddenfærdighed synes haabløs, de befinder sig paa Menneskehedens mest primitive Standpunkt og lever et Liv mere ligt Dyrenes end Menneskenes» (Fri Presse 1.5.1908).

Til tross for elendigheten ser Lykke-Seest at disse såkalt usiviliserte meksikanerne er lykkelige. De er friske og sterke, og så lenge de har sine tortillas og bønner og har nok av sitt pulque-brennevin, har de ingenting å bekymre seg over:

Værst er det paa Torvpladserne, hvor en hel Del Koner har slaat sig ned med sine Lerovne og sælger det stegte Griseri ud i smaat. Jeg har set dem ta de blodige

5 El Dorado-myten går tilbake til tidlig på 1500-tallet da spanske *conquistadores* trodde det fantes en «gyllne by» på det amerikanske kontinentet.

uvaskede Tarme op af Rendestenens modbydelige Smuds og hive dem op i Panden, med det sprutkogende Fedt. For 5 Cent spiser en Pelade sig mæt i Tortillas Fricholles og tarmer, og for andre 5 Cent drikker han sig glader i Pulque. Og saa synes han Livet er en Fest. Han er en stolt Mexicaner, han lægger sig paa en Møgdunge og sover sin Middagslur og er fri for Alverdens civiliserte Bekymringer (Fri Presse 30.5.1908).

Sitatet ovenfor er et godt eksempel på to viden kjente klisjeer om meksikanske indianere som Humboldt bidro til å gjøre populære på 1800-tallet, og som fortsatt lever: bildet av den forfyllete indianeren og av den ubekymrede, frie indianeren.

Lykke-Seest beskriver Mexico i stor grad på samme måte som de reiseforfatterne fra 1800-tallet som Mary Louise Pratt kalte “the capitalist vanguard”. Ifølge Pratt ([1992] 2008: 148–49) er disse representanter for såkalt neokolonial virksomhet, så som gruveselskaper, banker og næringsliv som gjendiktet Amerika som «tilbakestående og forsømt» og «beskrev de ikke-kapitalistiske landskapene og samfunnene som noen som tydelig trengte en fornuftig utforskning, som europeerne kunne bidra med».

Som nevnt uttrykker Lykke-Seest, til forskjell fra Lumholtz, liten eller ingen interesse i det meksikanske folket – med unntak av de ti–tolv europeisk-orienterte urbane intellektuelle han treffer i hovedstaden, deriblant president Porfirio Díaz (president i Mexico 1876–1880 og 1884–1911). Men på samme måte som Lumholtz setter han seg som mål å informere sine norske lesere om et Mexico de kanskje ikke har hørt om, i dette tilfellet et Mexico fullt av muligheter for forretningsvirksomhet og handel. Og på samme måte som Lumholtz kombinerer Lykke-Seest estetiserte skildringer av tropiske landskap og pittoreske byer og beskrivelser i et instruktivt, saklig språk – med nøyaktige tall (geografisk og demografisk informasjon, handelstall, statlige investeringer), tallrike opptegninger (detaljerte lister over mulige eksportprodukter, dyrkede matvarer og planter), klassifiseringer (over klimasoner, folkeslag), navn på gater, provinser og bydistrikter, og historiske data med viktige datoer og personer.

Den tredje og siste forfatteren vi kan innlemme i denne første perioden av norske reiseskildringer fra Mexico, er Margaret Ann “Maggie” Plahte (1863–1955), gift med den norske diplomaten Michael Strøm Lie (1862–1934) som var leder ved den første norske legasjonen i Mexico fra 1910 til 1920. Plahte var en ivrig skribent. Til familiemedlemmene hjemme i Europa sendte hun flittig detaljrrike reisebrev om livet hun og hennes mann førte i utlendighet.

Brevene hun skrev til forskjellige medlemmer av Lie-familien i perioden 1901–1920 (inklusive årene i Mexico) ble publisert i 1929 som del av hennes manns selvbiografi: *Fra mit liv som diplomat*. I 2010 ble Plahtes reisebrev fra Mexico (som utgjør nesten halvparten av boken fra 1929) oversatt til spansk og publisert i Mexico, denne gangen under hennes eget navn.

I innledningen til boken fra 1929 skriver Michael Lie at hans kones reisebrev bevitner parets daglige liv i utlandet, som en dagbok. Brevene forteller om parets oppgaver som representanter for Norge i Mexico, deres travle sosiale liv, reiser og utflukter. De inneholder Plahtes detaljerte beskrivelser av luksuriøse interiører og elegante banketter med utsøkt mat og velklede gjester, og i tillegg de inntrykkene hun har fått av de menneskene hun har møtt og stedene hun har besøkt. Her er et eksempel på hvordan hun beskriver Mexico By kort etter at de kom dit:

Mexico City viser sig at være en nydelig by med vakre gater, brede træbeplantede avenuer og udmerkede franske magasiner, hvor alt mellem himmel og jord kan fåes. Dertil en storartet omegn, og da først og fremst Chapultepec, på indiansk "græshoppehøiden" med presidentens sommerslot, som ligger høit dominerende på en klippe midt i den deilige park med de enorme "Ahuahete"-trær – de skal være mere end 1000 år gamle – og de vakre cedre. Det siges at Moctezuma og andre atzteker [sic] hadde sin residens på denne samme klippe. I parken skyggefulde kjøre- og rideveie, indsjøer og kaskader. Her er hovedpromenaden, hvor musikken spiller søndag og torsdag. Vi kjører av og til derhen. Der er da fuldt op av promenerende og det er et syn at se de mange vakre ekvipager og flotte ryttere. Længer ute hist og her indianerlandsbyer med helt primitive huser av lere og sten (Lie 1929: 139).

I likhet med Lykke-Seests beskrivelser viser Plahtes brev en takknemlighet over den kombinasjonen av moderne og eksotisk liv som Mexico har å tilby.⁶ Dette var en forestilling også de lokale politikerne og forretningseliten aktivt bidro til å spre for å tiltrekke seg fremmed kapital og investering. Gjennom sine kontakter med den urbane meksikanske overklassen og andre velstående innbyggere i

---

6 Også Plahtes førsteinntrykk av det tropiske Veracruz har en slående likhet med Lykke-Seests beskrivelse ovenfor: «Langt ute i sjøen, da Veracruz viste sig som en hvit stripe, så vi i bakgrunden høit oppe i skyerne 'Pico de Orizaba's 18000 fot høie snedækte top. Et megtig syn. Man kunde næsten ikke tro at det var et fjeld, for det raket så høit op mot himmelen, så næsten ut som en solbeskinnet sky. [...] Trods den overvældigende modtagelse måtte jeg lægge merke til alt det fremmedartede, indianertyperne med deres bredbræmmede hatte, palmerne, den tropiske vegetation og de blændede hvite flattakede huser med træbalkonerne. Himmelen intens blå og en glødende sol» (Lie 1929: 133–34).

hovedstaden ble både Lykke-Seest og Plahte utvilsomt eksponert for denne typen diskurser som de deretter delvis gjenskapte i sine egne tekster. Plahte likner også Lykke-Seest i sine beskrivelser av elegante og velutdannede byborgere: «[H]er er også mange hyggelige meksikanere. De fleste av disse har tilbragt lange tider i Europa og tildels fået sin uddannelse der», skriver hun hjem i august 1913 (Lie 1929: 212–213). Hun deler sin interesse for Mexicos pittoreske, ukjente indianere med Lumholtz, og beskriver dem (og en og annen “charro” eller “hacendado”) som fargerike og vakre å se på, lik et maleri som skal behage betrakteren. Her er to eksempler fra hennes første måneder i Mexico høsten 1910: «De indfødte [...] med sine brogede klær og bredbremmede hatter danner et malerisk skue» (Lie 1929: 147); «[D]et som interesserte mig mest var at se alle de store godseiere ‘haciendados’ – flere hundrede – som var mødt frem ridende på sine elegante heste og i sine maleriske dragter» (Lie 1929: 137). Plahtes brev vitner om at hun oppfatter Mexicos indianere som «noble sava- ges» – primitive, harmløse naturmennesker med få eller ingen bekymringer:

Det er forresten noget rørende ved disse indianere. De har ikke store fordringer til livet og det er neppe heller så stort tap for dem at miste det. De lægger sig rolig hen og dør, omtrent som vilddyrene i skogen (Lie 1929: 232).

Det brøt imidlertid ut en revolusjon i Mexico kort tid etter at ekteparet Lie kom til landet. Dette rystet Maggie Plahtes verden. Da opprørerne nådde Mexico By, fikk hun modifisert sitt romantiske bilde av de vennligsinnede “indianerne”. Hun la nå til beskrivelser av uberegnelige og voldelige indianere i brevene sine. «De er nemlig vilde disse revolutionære, som nu alle har ‘viva Madero’ i hatten og bærer på store og små faner og flag», skriver hun når de revolusjonære inntar hovedstaden i 1911. «Kommer indianerne først ut av balance er det ikke godt at vite hvad de finder på» (Lie 1929: 165). Og under den kaotiske seremonien i forbindelse med innsettelsen av Madero som president senere det året ble hun tydelig opprørt over «indianerne»:

Det reneste virvar. Ingen myndighet, alle “like”. Vi ønsket at vi var vel hjemme igjen. Tilsidst vilde folkemængden tvinge vor auto, en stor åben automobil, væk. De hang sig på bilen, pep og råbte i ansigtet på os: “Fuera los gringos” (væk med utlænderne). [...] Efter en stunds forløp, hvorunder vi hadde de vildest utseende indianere i trængsel omkring os, og endog oppe på stigebrettet, fik denne deputerede åbnet vei for os, så vi til nød kom op trappen. [...] Oppe på galeriet var det pakkende fuld av indianere som klappet vildt (Lie 1929: 178–179).

Den meksikanske revolusjon varte i alle de ti årene ekteparet Lie bodde i Mexico. Plahte skrev mye om hendelsene rundt konflikten, om de forskjellige presidentene og de revolusjonære lederne hun ble kjent med, og hvordan revolusjonen påvirket hennes og mannens liv og arbeid i den meksikanske hovedstaden. Hun uttrykte gjentatte ganger sin bekymring for norske handels- og shippinginteresser i landet (Lie 1929: 174, 196, 239). Mens hun tidligere hadde holdt politiske saker på avstand, fant hun et eget språk for å beskrive og analysere meksikansk politikk for familien hjemme i sine «brev fra revolusjonen» (Neyens, 2017).

Plahtes reisebrev fra Mexico har en sterkt informerende komponent. De fremstår som sannferdige redegjørelser over en helt ukjent virkelighet for leseren. Som de siterte eksemplene viser, oppnår hun denne sannferdigheten gjennom tallrike referanser til navn, steder og tider, bruk av meksikansk terminologi og originalsiter fra samtidig politisk diskurs og standardiserte beskrivelser av steder og folk. De opprinnelige brevene har sannsynligvis også inneholdt mer personlige avsnitt, men det var vanlig på den tiden at familiesladder og personlige, mer sensitive detaljer ble redigert vekk når privat korrespondanse ble klargjort for utgivelse (Earle 1999: 3–4).

Plahtes brev avslutter denne første perioden av norske reisebeskrivelser fra Mexico. Lumholtz og Lykke-Seest hadde som mål for reisene å innhente ny innsikt og nye fakta om «ukjente» sider ved Mexico. De tre forfatterne fra denne perioden gjør utstrakt bruk av saklig språk, formodentlig objektive kategorier og referanser til den virkeligheten de bevitnet, på ifølge forfatterne en ikke forutinntatt måte. Redegjørelsene ble ikke skrevet inn i et sammenhengende plott da de ble gitt ut i bokformat. Mer fragmenterte øyevitnereportasjer stemte nok bedre med en objektiv, informativ beskrivelse av meksikansk virkelighet. Forfatterne fra denne perioden har i tillegg det til felles at de reiste og bodde i Mexico i en institusjonalisert sammenheng. De var der som medlemmer av og representanter for vitenskapelige eller statlige organisasjoner. Tekstene gjenspeiler disse institusjonelle bindingene, selv i Plahtes tilfelle, siden de publiserte brevene har fremstått som hennes manns profesjonelle selvbiografi *Fra mit liv som diplomat*, og dermed blitt presentert som en redegjørelse av hans karriere som statsmann. Som underliggende motiv for oppholdene og beskrivelsene til Lumholtz, Lykke-Seest og Plahte kan vi ane en paternalistisk og utilitaristisk retorikk: En tilstedeværelse av «siviliserte» utlendinger (inklusive nordmenn) i

Mexico, det være seg vitenskapsfolk, forretningsfolk eller diplomater, var fordelaktig for alle parter.

Eventyrlige fortellinger, 1936–2012

Nordmenns reiser og reiseskildringer fra Mexico fra 1930-årene og fremover skiller seg fra skriftene som ble presentert i forrige avsnitt på fire måter: For det første har de reisende i denne perioden ingen institusjonelle tilknytninger. De reiser på eget initiativ og med egne penger. For det andre handler tekstene om reiser i en mer spesifikk forstand: Forfatter-fortellerne refererer til seg selv som «reisende», de er hele tiden på farten, og oppholdene deres i Mexico er relativt korte. For det tredje fokuseres det på de reisende selv og deres opplevelser fra Mexico, et Mexico «slik de levde det», mer enn et Mexico «slik det (angivelig) er». Sånn sett blir den informative siden av tekstene mindre viktig. Sist, men ikke minst forandret denne utviklingen mot det mer subjektive også tekstenes stil mot et mer litterært språk. Reiseskildringer fra denne perioden ble stadig oftere utgitt i form av romaner, eller «romaniserte» reisememoarer, med et velutviklet, lineært plott og en dynamikk i de fremstilte karakterene.

Den første norske reiseforfatteren som skriver fra Mexico på denne mer skjønnlitterære måten, er Per Imerslund (1912–1943), en ekstremt høyrevridd aktivist med en fundamentalistisk nasjonalsosialistisk ideologi.⁷ I 1927 emigrerte han med familien sin til Mexico. Da var han bare 15 år. Både ulykker og morens død kort etter ankomsten til Mexico fikk Imerslund til å vende tilbake til Norge allerede året etter. Faren ble i Mexico, og sønnen besøkte ham to ganger, i 1930–1931 og 1938. Det er fra disse reisene Imerslund skriver den reiseskildring-liknende dannelsesromanen *Hestene står salet* (1936) og en rekke kortere reiseskildringer som ble gitt ut etter hans død som *Videre i passgang: Opplevelser i Mexico og Spania* (1944).

Til forskjell fra de andre forfatterne fra denne perioden reiste ikke Imerslund til Mexico for å skrive om landet. Han hadde ingen planlagt reiserute, heller ikke noen hjemreisedato. Som nevnt reiste han hovedsakelig av familiegrunner. Han bodde sammen med faren mesteparten av tiden, hjalp til på gården og brukte fritiden til å utforske omgivelsene og fra tid til annen lete etter graver

---

⁷ Se Emberland og Roughthvedts biografi (2004) og Emberland (2003) for beretninger om Per Imerslunds liv og politiske aktivisme.

fra perioden før den spanske erobringen av landet. Under et opphold i 1931 tjente han i noen måneder til livets opphold som cowboy og *arriero* – en reisende selger. Disse mer «mundane» sidene av reisene sine til Mexico nevner han imidlertid bare så vidt i det han skriver. Faren og reisekameratene hans er helt fraværende i fortellingene. Han fremstiller seg selv som den ensomme eventyrer blant de innfødte. Selv i de avsnittene som omhandler den tiden han jobbet for å tjene penger, nedtoner han hverdagens normalitet mens han romantiserer vandreren i seg selv:

Vi levde livet på hesteryggen. Vi red over høyslettene, vi klatret møysommelig fram gjennom fjellene, og vi slet ondt i hete og feber nede ved palmekysten. Landet var vårt. Vi kjente alle stier, hver ranch, hver by og landsby (Imerslund 1944: 24).

Imerslunds Mexico er et eksotisk fjelland. «Det bærer opp mot sletten som kranes av vulkaner. En folkevrimmel av stammer og indianerspråk. Hvilket land er mer eventyrlig enn dette?», jubler han i skildringen av sin siste tur (Imerslund 1944: 230–231).

Imerslund understreker stadig sin egen posisjon: Han ble kjent med det ekte, autentiske Mexico, »[d]et Mexico turistene kanskje drømmer om, men aldri finner, fordi de da må bort fra autostradaene og amerikanske hoteller, fordi de må forlate alle vante bekvemmeligheter og sove på en sivmatte i esel- og hesteherbergene for reisende bønder og handelsmenn» (1944: 235). Her knytter han den autentiske meksikaner til det røffe folkelivet på landsbygda. »Landets vesen åpenbarer seg i rytteren med pistolen og indianeren med oxen og ploget» (s. 230), skriver han i 1939. Først når man er langt borte fra sivilisasjonen, får den reisende innsikt i det virkelige Mexico med sine tradisjoner og sine «gamle» kulturuttrykk, ofte helt fra kolonitiden (hester, spansk folke-musikk, kolonial arkitektur):

Mexico er et hesteland og et syngende land. Kjenner man den meksikanske folkediktning og folkemusikk, så kjenner man også meksikaneren (Imerslund 1944: 19).

Sayula er en vakker by. Alle hus er bygget i den vakre kolonialstilen. Arkitekturen blir praktfullere etter hvert som vi nærmer oss plazaen. Men den såkalte sivilisasjonen har satt sine merker også her. Kjøp Pierce-Oil-Companys produkter. Kjøp Standard-Oil-Companys produkter. Det står med kjempeskrift på de gamle, vakre husfasadene.

En del rutebiler viser enda tydeligere at her marsjerer “the civilisation” fram (Imerslund 1944: 30–31).

Imerslunds Mexico har vakre naturomgivelser, gamle kulturer og tradisjoner. Fortellingene hans skiller seg fra Lumholtz, Lykke-Seests og Plahtes ved at de ikke beskriver byen som et godt sted der den siviliserte reisende kunne trekke seg tilbake og komme til seg selv med god mat, et godt bad og velutdannede mennesker. Til forskjell fra nordmennene før ham er ikke Imerslund ute etter å samle ny kunnskap om Mexico. Han er ute etter nye opplevelser. Det er Mexicos vulkaner, palmestrender og kolonilandsbyer i fjellene som danner grunnlaget for hans eventyr som streifende turist.

Imerslund var profesjonell i den forstand at han skrev for å publisere. Likevel reiste han ikke til Mexico spesielt for å skrive, og han skrev heller ikke fra andre steder i verden. Tekstene hans inneholder både korte fortellinger med varierende grad av fiksjon og en reiseskildring-liknende dannelsesroman. Derfor kan vi se på ham som en overgangsforfatter i denne perioden preget av den moderne reisefortellingen. I likhet med tekstene til forfatterne vi nå skal over til, handler Imerslunds skildringer om å gjengi erfaringene fra det han selv karakteriserer som det autentiske Mexico.

Forfatterne av de tre reisebøkene fra Mexico etter andre verdenskrig reiste for å skrive, og skrev for å selge. De skrev også reiseskildringer fra andre steder før de dro til Mexico.⁸ Bøkene deres er skildringer av reisen fra Norge til Mexico og hjem igjen langs en på forhånd planlagt rute. Titlene på bøkene antyder allerede fokuset: den reisendes egen utforskning av seg selv som utenlandsfarer. Med *Moro i Mexico* understreker Greta Molander fritidsaspektet ved reisene; Marit Walles *Med Marit på loffen i Mexico* tar leseren med på reisen, og Morten Strøksnes fremstiller sine skildringer i en privat dagbok med tittelen *Tequiladagbøkene*.

Den svensk-norske rallykjøreren og produktive reiseforfatteren Greta Molander reiser alene til Mexico i 1960. I en ironisk, ofte overbærende tone forteller hun i *Moro i Mexico* om en biltur gjennom de store metropolene, de små landsbyene, fjellene, strendene og ørkenene, om indianere og meksikanere, men like mye om andre turister, gringoer og skandinaver hun møter på reisen. Sitatet nedenfor fra begynnelsen av reisedagboken setter tonen:

---

8 Se Molander (1942, 1943, 1945, 1948), Walle (1997) og Strøksnes (2001, 2004, 2005, 2006, 2009). Noen av Molanders reiseskildringer ble også gitt ut i Sverige.

I Mexico har tåpelige konvensjoner og frosne forskrifter aldri hatt en sjanse. Det kommer av klimaet. Århundreders solskinn og den herlige, tynne luften har tært såpass meget på livskraftene, at menneskene har lært å konsentrere seg om det vesentlige i livet: mat, drikke, søvn, skjønnhetssans og forplantning. Dette er altsammen ting som meksikanerne hengir seg til av fullt hjerte og uten noensomhelst kontroll (Molander 1960: 29).

Molander aksepterer riktignok at folk i Skandinavia «har det bedre», men livene deres er standard, kjedelige og stressende. »Alt dette maset og alle disse tekniske fremskrittene har bare gitt oss [skandinaver] problemer» (s. 29), mener hun. Til tross for fremgangen har «vi [...] ennå langt igjen før vi har lært å slappe av og bli livskunstnere» (s. 29).

Denne forherligelsen av den sanselige og irrasjonelle meksikanske livsstilen forhindrer likevel ikke Molander fra å fremstille mange av de lokale meksikanerne som naive, late og primitive. Når hun er ute med en svensk venninne og handler på de lokale markedene, for eksempel, nekter «en gammel, stoisk indianerkvinne» å la dem kjøpe alle de kyllingene hun har igjen, «for da har hun ikke mere igjen å selge!» (s. 64). Molander sier, «jeg prøver å følge tankegangen – kvinnen vil heller bli sittende lenger på markedet enn å starte på den lange hjemveien». Dette er ikke den eneste gangen hun forsøker å lese tankene til dem hun beskriver. Ved et annet tilfelle møter hun en mann på et esel. En tydelig sliten kvinne går bak ham. Når Molander spør hvorfor han ikke lar kvinnen få ri på eselet, svarer han at hun ikke har noe esel å ri på. «Så enkelt var det», kommenterer Molander ironisk,

[d]et oversteg mine sproglige evner å antyde at det kanskje kunne gå an å dele. Rent bortsett fra at han sikkert ikke hadde kunnet begripe slik tankegang (s. 79).

Selv om hun villig innrømmer at hennes egne spanskkunnskaper er begrenset til de uttrykkene hun finner i lommeparløren sin og noen improviserte «liksom»-setninger (for eksempel «Por favor fixar el Duano» [Vær snill og fiks grensekontrollen] (s. 24)), tillater hun seg også å latterliggjøre meksikanernes engelskuttale. I eksemplet nedenfor fra en tur til et lokalt marked i Mexico City understreker hun hvor vanskelig det er å kommunisere med meksikanere (i tillegg til sin egen språklige overlegenhet ved å legge til den korrekte engelske formen for sine lesere):

Jeg fant et armbånd i sølv, det var riktig pent. – Feefty pesos, señorita, sa mannen og snøt seg i halstørkleet. – Verri schipp (very cheap) (s. 50).

Oppsummert kan vi si at *Moro i Mexico* bekrefter mange stereotypier som eksisterte – og fortsatt lever i beste velgående – om Mexico og den meksikanske

befolkning. I Molanders øyne er de meksikanske fjellene og strendene et paradis på jord – hun bruker en tredjedel av boken sin på sine dager i Acapulco. Mexico By, derimot, har ikke mye å by på, advarer hun. Den er for lik enhver annen storby i verden: «Man får ikke inntrykk av hverken land eller folk» (s. 51). Som i Imerslunds tekster blir det «virkelige» Mexico redusert til det «gamle» Mexico. Innbyggerne blir ofte beskrevet som fargerike, imøtekommende og resignerte overfor det livet som ble dem til del, selv om den reisende på et punkt innser at det pittoreske Mexico kanskje er noe iscenesatt: »Befolkningen oppdager at det er pokker så mye lettere å leve av turistene enn å dyrke jorden og drive håndverk. Så begynner de å oppføre seg som maleriske operetteartister for å gi turistene den atmosfære de betaler for å oppleve» (s. 71).

Fargerike eller ei, ifølge Molander er meksikanske menn utro machoer («landet vimler av hankatter som stenger sine egne kvinnfolk inne og driver klappjakt på turistene», s. 73); og selv om hun aldri traff noen, forestiller hun seg stadig at fjellene er bebodd av banditter. Beskrivelsene av indianerne handler mest om kvinnene – uvanlige, hekse-liknende *indígenas*, ofte med en sterk trang til alkohol.

[E]n gammel indianerkjerring [...] kommer bærende på en diger kvistbør. Hun går tvekroket og er så rynket av alder og sol, at hun ser ut som et toårs vintereple i ansiktet. Hun blir stående og stirre på bilen og meg med små, svarte pepperkornsoyne. [...] Jeg går utifra at rødvin er litt for spede saker for en innbitt, gammel fjellbu, og heller opp et digert glass rom for henne. [...] Hun gurgler det i seg med en rutine som kunne få Kolingen til å blekne av misunnelse, slår seg på sitt hule bryst, blottes en brun tannstump, slikker seg rundt munnen og holder glasset frem. En til, takk! Hun er sikkert bestemor til hver eneste banditt i hele omegnen, så jeg gir henne en klunk til (s. 34–35).

De to siste reiseforfatterne, Marit Walle og Morten Strøksnes, gir også stereotype bilder av det de oppfatter som det «ekte» Mexico. De skiller seg riktignok fra Molander ved at de ikke har den gjennomgående, noe hånende tonen overfor meksikanerne og deres levemåter som hun har. Walle og Strøksnes (og Molander for den saks skyld) følger en på forhånd opptegnet rute, og reiser for å skrive om det. Tekstene deres inneholder derfor mange klare referanser til de praktiske sidene ved reisen, som guidebøker, navn på hoteller, kart over reiseruten og så videre. Walles og Strøksnes' beretninger inneholder også noe nytt, idet de reflekterer over de reisendes og reiseforfatterens rolle i Mexico.

Marit Walles *Med Marit på Loffen i Mexico* fra 1997 er en personlig beretning fra en reise hun gjorde sammen med tre andre »middelaldrende

damemennesker med ryggsekk” (Walle 1997: 7). Walle legger her ut om damenes personligheter og særegenheter og tar med detaljerte anekdoter om deres daglige små og store oppgaver, fra dusjen i loslitte hoteller til innkjøp av dopapir, pruting på markedene og hvordan man kommer seg fra typiske turist-sykdommer. Som Imerslund gjør Walle et poeng av at hennes og hennes venninners reise skiller seg fra den vanlige turists ferietur. Hun forteller at hun og de andre damene bevisst unngår steder som Acapulco og Cancun – ”ingen av oss var videre interessert i masseturisme” (s. 9). De dro riktignok til San Cristóbal de Las Casas, fortsetter hun nesten unnskyldende. Der er det horder av turister, men heldigvis ”druknet de i mengden av fargerike indianere og meksikanere, store markeder, imponerende katedraler og lave hus i rosa, blått, gult og hvitt” (s. 9).

For Walle, er det den selv-organiserte ”frie reisen” på lav-budsjett som tillater middeladrende reisende ”som er lei av å reise på Sydenferier” å ”gjøre det samme som ungdommene, pakke sekken og loffe” (s. 8). Det gir også en bedre opplevelse av Mexico. Her skriver hun fra et heller rufsete hotell i Zacatecas:

Vi fikk to dobbeltrom ut mot gata. De luktet sterkt av insektmidler, sikkert noe mot kakerlakker, og var meget enkle. To breie senger, to grovt utskårne stoler, et bord og ei lypære i taket. Klesskapet besto av noen knagger på veggen og et par hyller, en ikke helt uvanlig anretning i dette landet. Det var ikke ofte vi fikk klesskap med dør. Døra til badet var nesten oppspist av råte, og dusjen var noe rakkerverk som var festet til et lealøst rør som sto og svaiet i trekken fra vinduet. [...] Vi lot blikket gli over de ujevne veggene, de hjemmelagede stolene med utskjæringer på ryggen, den oppflisete badedøra med jordslag og de vevde blå gardinene, og kjente gleden krible i magen, dette var Mexico! Vi hadde aldri fått denne kriblingen i et smakfullt møblert hotellrom med TV og minibar (Walle 1997: 41–42).

Igjen blir det virkelige Mexico assosiert med en gammel, lite sofistisert livsstil, og slett ikke moderne komfort og smak. Og igjen får landets hovedstad liten oppmerksomhet i beretningen.

I forordet til boken sin nevner Walle en tredje god grunn til å reise billig i et fattig land: Det føles rett og slett riktigere. «Jeg kan [...] ikke få meg til å spise dyr mat når fattige mennesker stirrer på meg med sultne øyne, jeg er altfor bløthjertet. Jeg bor og spiser så rimelig som mulig, det føles riktigere liksom, sjøl om det er en illusjon. Hjemme har jeg jo mye mer enn disse fattige menneskene noen gang klarer å begripe» (s. 9). Her gir Walle uttrykk for

sin bevissthet om at valget om å reise enkelt hjelper på samvittigheten. På denne måten tar hun også opp et etisk spørsmål omkring reisene og reise-skildringene fra Mexico: Er det riktig at en privilegert person reiser til et fattig land mest for å ha det gøy og mest for å skrive en bok om det? Walle er den første av de omtalte forfatterne som indirekte og forsiktig stiller spørsmål ved sin egen rolle som reisende forfatter. Mange av de hittil omtalte forfatterne beskriver de fattige menneskene de treffer, men Walle er bevisst sin egen privilegerte stilling vis-à-vis dem: ”[vi] delte ut noen pesos her og noen der og følte oss råtne tvers igjennom som ikke ga alt vi eide” (s. 6); “Det er ikke lett å reise i fattige land. En har ikke annet å gjøre enn å gi tiggerne penger, det er systemet» (s. 192). Hun kommenterer også kort sin rolle som sannferdig reporter, både når det gjelder det vakre og det elendige i Mexico: ”Skal jeg skrive om en reise i Mexico, vil jeg av til dumpe bort i vonde ting også” (s. 7). Til tross for denne bevisstheten, tar hun bilder av mennesker som selv er motvillige til å bli fotografert:

Vi spurte om å få fotografere et praktksempel som satt og solgte cowboyhatter på fortauskanten, men han ble så forlegen at han fniste og så ned på skotuppene sine. Nå kunne ikke Ruth og jeg spansk, men vi var veldig gode til å mime, så vi maste alt vi kunne med talende bevegelser, og til slutt ga han seg (s. 45).

Et ektepar som satt og hakket kaktus, gikk motvillig med på å bli fotografert, de var tydeligvis ikke vant til turister og lurte nok på om vi hadde ærlige hensikter eller om vi var ute for å rane kaktusene deres (s. 52).

Til tross for denne bevisstheten om sin egen rolle som reiseforfatter utfordrer ikke Walle de vanlige stereotypene av Mexico i denne boken. De farlige bandittene og de «rare» meksikanerne er til stede overalt i fortellingene. Hun skriver blant annet at de var heldige som ikke ble robbet: ” [vi] kom fra vår seks ukers lange reise uten å få en eneste geværmunning mot tinningen” (s. 6). Men akkurat som Molander traff damene på loffen aldri noen virkelig banditt. Indianerne i Mexico beskrives som reserverte, fargerike og pittoreske, helt på linje med andre forfatterne. Det sørlige Mexico er et «eventyrland» (s. 112), og San Cristóbal de las Casas er «en skattkiste full av funkende edelsteiner i de vakreste farger» (s. 136), mens mayaindianerne defineres som «det gåtefulle folket» (s. 137). Om anekdotene om de middeladrende damene er originale og morsomme, så er beskrivelsene av de «typiske» meksikanerne heller gjentakende.

«Gåtefulle indianere» er det også mange av i den siste reiseskildringen fra Mexico: Morten Strøksnes' *Tequiladagbøkene* fra 2012. Strøksnes er en erfaren og respektert reiseforfatter som følger Carl Lumholtz' fotspor fra den sørlige delen av Arizona til Mexico City. *Tequiladagbøkene* inneholder alle de ingrediensene man kan finne i den prototypiske moderne reiseboken. Her får vi den enslige reisende som søker seg vekk fra dagliglivet og lengter etter frihet og opplevelser. Strøksnes beretter om narkotikakrigen i nord, om kystbyene på Stillehavskysten og om høydepunktene for turistene i hovedstaden, men beskrivelsene av reisen gjennom Sonoraørkenen og Sierra Madre-fjellene utgjør kjernen i boken.

For Strøksnes betyr det å reise også å lide for å oppleve sjeldne steder, å være alene i naturen og å kjenne på friheten. «Stillheten og renheten gjør ørkenen til en plass hvor man kan tenke fritt», forklarer han, «[ø]rkenen får fram ønsket i meg om å bo i telt og ikke eie noe, bortsett fra min egen frihet» (Strøksnes 2012: 20). I Paquimé i nordstaten Chihuahua husker han at den viktigste motivasjonen bak reiselysten er ønsket om å oppleve det uvanlige, det ukjente:

Sola er i ferd med å komme opp over horisonten. I et par timer vil verden ha myke farger. Elva Casas Grandes sildrer sakte forbi hundre meter unna. Langs bredden står det store grønne løvtrær. Greinene vibrerer av hyperaktive små fugler, og kvitringen er det eneste som bryter stillheten. Lufta er sval og klar. Jeg er helt alene, og stedet minner meg på hvorfor jeg for lenge siden begynte å reise. Det var for å oppleve øyeblikk som dette, på sjeldne steder som man ikke ville kommet til uten en viss innsats (Strøksnes 2012:120).

Som Lumholtz før ham reiser Strøksnes for å frigjøre seg fra det behagelige livet sitt hjemme. Han beskriver turene i ørkenen og fjellene som å komme bort fra sivilisasjonen (s. 43, 195). Når han kommer til Mexico By, synes han det er vanskelig å komme tilbake til sivilisasjonen:

Jeg kjenner lite glede ved å være tilbake i «sivilisasjonen». Det har vært harde marsjer gjennom et nådeløst og farlig terreng. Men for et terreng. Og for noen folk. Sierra Madre-fjellene byr ennå på eventyr, villskap og noe som ikke er en del av den globaliserte kulturen (Strøksnes 2012: 313–314).

I likhet med mange av de andre forfatterne som tas opp her, setter også Strøksnes fokus på oppfatningen av Mexico som et land med naturlig overflod, med en vill og ren natur. Beskrivelsene byr på estetiserte landskapsbilder, som

i denne passasjen fra vandringen mot «Skatten i Sierra Madre» som han kaller den hellige dalen i indianernes Huichol:

Utsikten til Rio Chapalagano [sic] et par tusen meter under oss ligner mer på en tegning enn virkelighet. Mot toppen av fjellene på den andre siden kan vi så vidt skimte Santa Catarina. I solnedgang får fjellene en dyp rosa glød. En varm vind presser seg fra dypet av juvet og opp langs fjellsiden. I takt med mørket kommer en blodrød måne opp bak de samme fjellene. Det er som et postkort i full størrelse (Strøksnes 2012: 282).

Landskapet står som uvirkelig, som en «tegning» eller et «postkort». Vi får en liknende beskrivelse fra bussen som tar den reisende gjennom Chihuahuaørkenen. Her er landskapet som en «barnebok» med «unaturlige» farger (Strøksnes 2012: 159–160).

Gjennom hele *Tequiladagbøkene* blir Mexico beskrevet som et sted som ikke er helt virkelig, et sted som på sett og vis ligger på grensen til det virkelige slik vi kjenner det. Mysteriene regjerer i Mexico, det er hemmeligheter overalt. På en lokal brytekamp en gang kommenterer Strøksnes at «grensene mellom fiksjon og virkelighet er overlappende» (s. 221). Andre eksempler er beskrivelsen av Pinacate-ørkenen som en «fremmede planet» (s. 48) og ørkenbyen Real de Catorce som «en verden full av hemmeligheter,» hvor «noe spesielt ligger i lufta» (s. 240). Han refererer også til Sierra Madre-fjellene som «mytiske» og understreker det «uvirkelige» ved Mexico. Fra Arizona-ørkenen der han startet reisen, skriver han: «Om to måneder skal jeg etter planen ankomme Mexico City, etter å ha reist gjennom dette grenselandet og de ville og mytiske Sierra Madre-fjellene» (s. 19). De mytiske Sierra Madre-fjellene er et bilde han trolig har lånt fra Lumholtz. Det gjentas på bokens bakside og på forlagets web-side. Hvorfor Sierra Madre-fjellene kan sies å være mytiske, eller hva dette adjektivet er ment å referere til, får vi imidlertid aldri vite.

Som nevnt tidligere er det ikke bare den meksikanske naturen som beskrives som rar og full av hemmeligheter. Landets indianere tilkjennes de samme egenskapene. Når han skal i gang på sin vandring inn i dypet av Sierra Madre, tenker Strøksnes på hva han forventer å finne: «I disse fjellene finnes mange isolerte, sky og hemmelighetsfulle indianerfolk med helt særegne kulturer», skriver han, «mange av dem lever fremdeles på tradisjonelt vis» (s. 169). Noen sider lenger ut i boken finner vi følgende beskrivelse av den reisendes første

møte med rarámuri-folket i Sierra Madre – et møte som synes å bekrefte de forventningene han hadde:

Vi [Strøksnes og guiden] gikk forbi en elv. Noen Rarámuri-kvinner i tradisjonelle fargerike klær er i ferd med å krysse. Så snart de blir oppmerksomme på oss, snur de demonstrativt ryggen til, slik de snudde ryggen til Lumholtz da han kom til landet deres for første gang i 1891 (Strøksnes 2012: 174).

Han reiste til Sierra Madre med en viss forestilling om stedet og folket (Lumholtz beretninger bidro nok til det), og han fant det han visste at han ville finne. Her er et annet eksempel fra Strøksnes' møte med rarámuriene – slående likt det forrige:

I en slik trang arroyo møter vi for første gang rarámurier på kloss hold. Vi ser de to mennene langt nede i dalen, men de kommer oppover i stor fart. Begge har fargerike vide skjorter, korte kleder om livet, tynne pannebånd og hjemmelagede sandaler. Vi går til siden på den smale stien, mens de småløper rett forbi oss med raske skritt, uten å si et ord eller på noen måte tilkjenne at de merker vårt nærvær (Strøksnes 2012: 186).

Utover beskrivelsen av rarámuriene som «mystiske», «tradisjonelle» og «fargerike» får vi blant annet vite at de er mindre reservert når de har fått i seg litt alkohol (s. 208), og at de er «fredelige folk» unntatt når de er fulle (s. 208). Mye av det samme får vi vite om huichol-folket som Strøksnes møter i Sierra Madre. De blir også gjentatte ganger beskrevet som «fargerike» (s. 250, 267) og reserverte, men vennlige: «Folk overser oss på en passivt vennlig måte» (s. 267); «Ingen ser på meg» (s. 270); «Kvinnene snur ryggen til når de får øye på oss, som om vi var urene» (s. 289). Og de synes også å ha et vanskelig forhold til alkohol (s. 262, 311).

Huichol-indianerne lot Strøksnes delta på en av sine religiøse feiringer, en opplevelse som utvilsomt forvirrer den hittil allestedsnærværende fortelleren: «Hver gang jeg forsøker å skjønne hvordan noe henger sammen, blir jeg lett eller tungt forvirret», leser vi (s. 277). Videre medgir han: «Jeg skjønner at dette ikke er tiden for dumme, logiske spørsmål om hvordan alt henger sammen» (s. 302). Dypt inne i Sierra Madre og under innflytelse av den psykoaktive kaktusen *peyote*, finner Strøksnes likheter mellom sin egen og huichol-indianernes kultur:

Vår naturvitenskap har sin opprinnelse i det okkulte og i ønsket om å herske over verden. Våre kunstnere og diktere manipulerer tegn, i form av ord og symboler, for å

endre måten vi ser verden på. De beste av kunstnerne våre ligner sjamaner. Ikke nok med det; våre vitenskapsmenn er også en type sjamaner, går det plutselig opp for meg (Strøksnes 2012: 297).

Som de siterte eksemplene viser, er likevel annerledesheten dominerende i Strøksnes' beskrivelser av indianerfolket i Sierra Madre. Det er på et vis ironisk at en forfatter som synes å være seg så bevisst hvordan sjangeren virker, likevel ikke klarer å unngå fallgruvene. Ikke minst når han skriver om tohono-folket i Arizona at «de var verken stridslystne eller maleriske nok til å fange interessen til publikum på Østkysten eller i Europa» (21), virker det som Strøksnes selv synes indianerfolket er interessant bare så lenge de lever eksotisk og tradisjonelt dypt inne i fjellene, hvor ikke mye har forandret seg siden Lumholtz var der. Og mens han nærmest programmatisk hevder at reiseforfattere skal omtale indianerfolket på den måten de selv ønsker å bli omtalt, og at han derfor foretrekker termen «rarámurier» fremfor «tarahumaraer» som andre forfattere gjør (s. 170), bruker han også etniske betegnelser som «indianere», «mestizer», «etniske meksikanere» på en slående ukritisk måte. Til slutt, mens han kritiserer hvordan entusiaster fra USA roste rarámurienes løpekultur opp i skyene og gjorde store penger på filmer, bøker og reklameobjekter uten at rarámuriene selv fikk noen del i det (s. 178), tar ikke boken opp det ansvaret han selv har i denne saken, unntatt kanskje når han nevner at han betaler sin unge huicholske guide: «Bonusen jeg stikker i lomma på ham da vi dagen etter går inn i San Andrés, er stor nok til at han kan gå på skole. Han kommer til å gi dem rett til faren Guadalupe. La oss håpe han ikke drikker dem opp» (s. 310–311). Som Walle er også Strøksnes fanget i fellen til sjangeren han selv fordømmer.

Avsluttende bemerkninger

Norsk reiselitteratur om Mexico siden Lumholtz har gått gjennom store forandringer. Vitenskapelige, kommersielle og politiske analyser har tapt til fordel for sterkt impresjonistiske beskrivelser; fragmenterte fortellinger er blitt borte til fordel for sammenhengende reiseskildringer; og forfattere har blitt mindre opptatt av å informere sine lesere og mer opptatt av å underholde dem. Retorikken om en fredelig erobring og samfunnsmessig forbedring man kunne finne i verkene til Lumholtz, Lykke-Seest og Plahte, har blitt erstattet med nostalgis retorikk. Lumholtz, Lykke-Seest og Plahtes perspektiv var orientert mot fremtiden: Hva Mexico kunne eller burde bli, og hvordan andre, såkalt

moderne land, som Norge, kunne bidra til denne utviklingen. Fra og med Imerslund har fokuset snudd til fortiden – hva Mexico en gang var, og hvor trist det er at dette «autentiske» Mexico er i ferd med å forsvinne.

Det «ekte» Mexico som Imerslund, Molander, Walle og Strøksnes reiste ut for å oppleve og beskrive, er ikke bare forbundet med en idealisert fortid, men paradoksalt nok også med eventyr og myter, med det uvirkelige. I dette eventyrlandet Mexico iscenesetter de reisende seg selv som helteliknende protagonister på en ofte farlig oppdagelsesferd. Dagens norske forfattere er bevisst de etiske dimensjonene ved å representere en fremmed kultur og å reise i et «fattig land», likevel gjentas selv i dag veletablerte stereotyper om landet og folket.

I dette kapitlet vises det at reiselitteratur fra Mexico gir et interessant grunnlag for å studere hvordan nordmenn har konseptualisert såkalt eksotiske folk og steder og sine tilnærminger til dem.

Referanser

- Earle, Rebecca. (1999). Introduction: Letters, Writers and the Historian. I Rebecca Earle (red.), *Epistolary Selves: Letters and Letter-Writers, 1600–1945* (s. 1–14). Aldershot: Ashgate Press.
- Emberland, Terje & Bernt Roughvedt. (2004). *Det ariske idol: Forfatteren, eventyreren og nazisten Per Imerslund*. Oslo: Aschehoug.
- Emberland, Terje. (2003). *Religion og Rase: Nyhedenskap og nazisme i Norge (1933–1945)*. Oslo: Humanist forlag.
- Emberland, Terje. (2009). Hvilken pangermanisme? Ragnarok-kretsen, SS og Ahnenerbe. I Terje Emberland & Jorunn Sem Fure (red.), *Jakten på Germania: Fra nordensvermeri til SS-arkeologi* (s. 227–43). Oslo: Humanist forlag.
- Frow, John. (2006). *Genre*. London: Routledge.
- Fussel, Paul. (1980). *Abroad. British Literary Traveling between the Wars*. London, New York: Oxford University Press.
- Hulme, Peter & Youngs, Tim. (2002). Introduction. I Peter Hulme & Tim Youngs (red.), *The Cambridge Companion to Travel Writing* (s. 1–14). Cambridge: Cambridge University Press.
- Imerslund, Per. (1936). *Hestene står salet*. Oslo: Gyldendal.
- Imerslund, Per. (1944). *Videre i passgang: Opplevelser i Mexico og Spania*. Oslo: Kamban.
- Lejeune, Philip. (1989) [1975]. *On Autobiography*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lie, Michael. (1929). *Fra mit liv som diplomat*. Oslo: Gyldendal.
- Lumholtz, Carl. (1903). *Blandt Mexicos indianere: Fem års reise i Sierra Madre og andre lidet kjendte dele af det vestlige Mexico*. 2 bind. Kristiania: Aschehoug.

- Lumholtz, Carl. (1904). *El México desconocido: Cinco años de exploración entre las tribus de la Sierra Madre occidental; en la tierra caliente de Tepic y Jalisco, y entre los Tarascos de Michoacán*. 2 bind. New York: Scribner.
- Lumholtz, Carl. (1912). *New Trails in Mexico: An Account of One Year's Exploration in North-western Sonora, Mexico, and South-western Arizona, 1909–1910*. London: T. Fisher Unwin.
- Lumholtz, Carl. (2011) [1902]. *Unknown Mexico: A Record of Five Years' Exploration among Tribes of the Western Sierra Madre, in the Tierra Caliente of Tepic and Jalisco; and among the Tarascos of Michoacan*. 2 bind. New York: Scribner.
- Lykke-Seest, Peter. (1909). *Mexico Havana Galveston U.S.A.: A Voyage with the First Steamer of the Norway Mexico Gulf Line*. With Illustrations and Trade Statistics. Kristiania: Cammermeyer.
- Molander, Greta. (1942). – fra øst til Mae West. Oslo: Aschehoug.
- Molander, Greta. (1943). *O-Ko-Le-Hao*. Oslo: Aschehoug.
- Molander, Greta. (1945). *Med Helga til Haifa*. Oslo: Aschehoug.
- Molander, Greta. (1948). *Yam Sing*. Oslo: Mortensen.
- Molander, Greta. (1959). *Ekspedisjonen Oskar*. Oslo: Aschehoug.
- Molander, Greta. (1960). *Moro i Mexico*. Oslo: Aschehoug.
- Neyens, Mieke. (2016). *The Mexican Experience Brought Home. Norwegian Travel Writing of Mexico, 1905–1945*. Upublisert PhD-avhandling, Universitetet i Oslo.
- Neyens, Mieke. (2017). Writing the Revolution, Performing the Self. A Norwegian Diplomat in Mexico, 1910–1920, i Leonor Taiano Campoverde & Wladimir Chávez Vaca (red.), *Finisterre: En el último lugar del mundo. Migraciones en la cultura y literatura hispanoamericanas* (s. 74–103). Mexico DF: Editorial Destiempos.
- Plahte, Margaret Ann. (2010). *Indómita: Cartas a Noruega sobre la Revolución Mexicana*. Mexico City: Conaculta.
- Pratt, Mary Louise. (2008) [1992]. *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*. London: Routledge.
- Sæther, Steinar Andreas. (2015). Explorando pasados exóticos: El trabajo académico noruego sobre América Latina antes de 1960, i Benedicte Bull (red.), *Pensamiento social noruego sobre América Latina* (s. 39–55). Buenos Aires: Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales (CLACSO).
- Strøksnes, Morten. (2001). *Hellig grunn. En reiseskildring fra Midtøsten*. Oslo: Kagge.
- Strøksnes, Morten. (2004). *Snøen som falt i fjor*. Oslo: Kagge.
- Strøksnes, Morten. (2005). *Automobil – Gjennom Europas Bakgård*. Oslo: Kagge.
- Strøksnes, Morten. (2006). *Hva skjer i Nord-Norge?* Oslo: Kagge.
- Strøksnes, Morten. (2009). *Rett vest – Cape Cod til Big Sur*. Oslo: Kagge.
- Strøksnes, Morten. (2012). *Tequiladagbøkene: Gjennom Sierra Madre*. Oslo: Kagge.
- Thompson, Carl. (2011). *Travel Writing*. London: Routledge.
- Tusvik, Sverre. (1994). Bestseljarar 1900–1993: Tåketale med opplagstal. I Sverre Tusvik (red.), *Bestseljarar* (s. 26–143). Oslo: Noregs Forskningsråd.

Walle, Marit. (1997). *Med Marit på loffen i Malaysia*. Stathelle: Moria forlag.

Walle, Marit. (1997). *Med Marit på loffen i Mexico*. Skien: Moria.

Youngs, Tim. (2013). *The Cambridge Introduction to Travel Writing*. Cambridge: Cambridge University Press.